

ประเพณีตักบาตรเทโว : เส้นทางสืบสานความเชื่อและวัฒนธรรม ในสังคมไทย*

TAK BAT DEVO TRADITION: A PATHWAY OF CONTINUITY IN THAI BELIEFS AND CULTURE

พระครูวิชิตกิจจาภิรมย์ (นิคม สอนสน)¹ และ รวีโรจน์ ศรีคำภา²

PhraKhruwichitkitjaphirom (Nikhom Sonson)¹ and Raweeros Sricompa²

¹⁻²บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

¹⁻²Graduate Studies Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus, Thailand

Corresponding Author's Email: phargai12e@gmail.com

วันที่รับบทความ : 6 ตุลาคม 2568; วันแก้ไขบทความ 18 ตุลาคม 2568; วันตอบรับบทความ : 20 ตุลาคม 2568

Received 6 October 2025; Revised 18 October 2025; Accepted 20 October 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดพื้นฐาน ความเชื่อ พิธีกรรม และ บทบาททางวัฒนธรรมของประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ (หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า “ตักบาตรเทโว”) ในฐานะประเพณีสำคัญของพุทธศาสนิกชนไทย ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี ถัดจากวันออกพรรษา เพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์ในพุทธประวัติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หลังการแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดา การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์ประเพณีดังกล่าวในเชิงพิธีกรรม สัญลักษณ์ ความเชื่อเชิงศาสนา ตลอดจนบทบาททางสังคมและวัฒนธรรมในบริบทร่วมสมัย

บทความได้นำเสนอเนื้อหาในประเด็นหลัก ได้แก่ ความหมายและรากฐานทางพุทธประวัติของประเพณี พิธีกรรมที่ปฏิบัติกันในห้องถิ่นต่าง ๆ เช่น การจัด “บันไดเทโว” และการ

Citation:

* พระครูวิชิตกิจจาภิรมย์ (นิคม สอนสน) และ รวีโรจน์ ศรีคำภา. (2568). ประเพณีตักบาตรเทโว : เส้นทางสืบสานความเชื่อและวัฒนธรรมในสังคมไทย. วารสารสหศาสตร์การพัฒนสังคม, 3(6), 834-846.

PhraKhruwichitkitjaphirom (Nikhom Sonson) and Raweeros Sricompa. (2025). Tak Bat Devo Tradition: A Pathway Of Continuity In Thai Beliefs And Culture. Journal of Interdisciplinary Social Development, 3(6), 834-846.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

ถวาย “ข้าวต้มมัด” ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชุมชน เยาวชน และหน่วยงานต่าง ๆ ในการสืบสานประเพณี ทั้งยังสะท้อนบทบาทของตักบาตรเทโวในการธำรงค่านิยมทางศาสนา เช่น การให้ทาน ความศรัทธา และการร่วมแรงร่วมใจของชุมชน ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ประเพณีตักบาตรเทโวมิใช่เพียงพิธีกรรมเพื่อการบูชาทางศาสนา แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงมรดกทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตร่วมสมัย เสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน และเป็นเวทีการเรียนรู้สำหรับคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ ยังสะท้อนความสามารถในการปรับตัวของประเพณีให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ โดยไม่สูญเสียแก่นแท้ของศรัทธาและคุณค่าทางจิตวิญญาณ ทั้งนี้ การรักษาสมดุลระหว่างพิธีกรรม ความเชื่อ และมิติทางวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ จะเป็นปัจจัยสำคัญในการสืบสานประเพณีตักบาตรเทโวให้คงอยู่ต่อไปอย่างมีคุณค่าในสังคมไทย

คำสำคัญ: ตักบาตรเทโว, ประเพณีไทย, การสืบสานวัฒนธรรม, ความเชื่อ, วันออกพรรษา

Abstract

This academic article aims to explore fundamental concepts, beliefs, rituals, and cultural roles of Tak Bat Devo Rohana (or Tak Bat Devo) as a significant tradition of Thai Buddhists. This tradition is annually organized on the first waning day of the eleventh lunar month, following the end of the Buddhist Lent. Its main objective is to commemorate the episode in the Buddha's life when the Lord Buddha descended from the Tāvātimsa Heaven after delivering a sermon to his mother. The ritual practices, symbolic meanings, and religious beliefs of Tak Bat Devo tradition were analyzed, along with its social and cultural significance within the contemporary Thai context.

The key aspects of Tak Bat Devo tradition include its meanings and historical Buddhist foundations; local rituals such as the construction of Bun Dai Thevo (the Devo staircase) and the offering of Khao Tom Mat (sticky rice parcels); and the participation of communities, youth, and relevant organizations in the continuation and preservation of tradition. Tak Bat Devo tradition reflects its vital role in conserving religious values, particularly in fostering almsgiving, faith, and community unity. It is not only a religious ritual but also an important mechanism

that links cultural heritage with contemporary ways of life, empowering community unity and serving as a learning platform for younger generations. Moreover, this tradition demonstrates its ability to adapt to modern society while preserving the essence of faith and spiritual values. Maintaining a balance between ritual practices, religious beliefs, and commercialized cultural dimensions will be a vital factor in preserving Tak Bat Devo tradition as a meaningful and enduring heritage within Thai society.

Keywords: Tak Bat Devo tradition, Thai tradition, Cultural inheritance, Belief, End of Buddhist Lent Day

บทนำ

ประเพณีตักบาตรเทโว เป็นหนึ่งในพิธีกรรมทางศาสนาที่ฝังรากลึกในวัฒนธรรมไทย โดยมีลักษณะเป็นทั้งพิธีกรรมเชิงศรัทธาและกิจกรรมสาธารณะที่สะท้อนความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างพระพุทธศาสนา ความเชื่อ และวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน พิธีกรรมนี้ไม่ได้เป็นเพียงการกระทำทางศาสนาที่เกิดขึ้นตามฤดูกาลเท่านั้น หากแต่ยังมีมิติทางสังคม จิตวิญญาณ และวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง ซึ่งช่วยธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนและความสืบเนื่องของความเชื่อดั้งเดิม รากฐานของประเพณีตักบาตรเทโวมาจากเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติที่เรียกว่า “เทโวโรหณะ” (เทโวโรหนกาล) หมายถึง “การเสด็จลงจากเทวโลก” ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากที่พระองค์ทรงจำพรรษาเป็นปีที่ 7 ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดา ซึ่งได้บังเกิดเป็นเทพบุตรอยู่ ณ สวรรค์ชั้นดังกล่าว โดยเหตุการณ์สำคัญนี้เกิดขึ้นเมื่อพระพุทธองค์เสด็จกลับสู่โลกมนุษย์ ณ เมืองสังกัสสนคร พร้อมด้วยเทพเจ้าและเหล่าพระสาวกในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งถือเป็นวันที่มีพลังแห่งบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ และถูกยกย่องว่าเป็น “วันแห่งการเปิดโลก” ที่มนุษย์ สวรรค์ และยมโลกสามารถเห็นกันได้ผ่านบันไดสามสาย คือ บันไดแก้ว บันไดทอง และบันไดเงิน อันเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์ยิ่ง (ที.ปา. (ไทย) 32/450/288) พิธีกรรมนี้จึงถือเป็นการจำลองเหตุการณ์แห่งการเสด็จลงสู่โลกของพระพุทธองค์ ซึ่งมีนัยยะทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นการบูชาคุณแห่งพระธรรม การแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า และเป็นการสร้างความตระหนักในพุทธ

ประวัติให้แก่พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะในยุคสมัยใหม่ที่มีการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ของพิธีกรรมมีบทบาทสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

การตักบาตรเทโวจึงถือเป็นการจำลองเหตุการณ์อันทรงเกียรติในพุทธประวัติที่มีความหมายลึกซึ้งทั้งในเชิงศาสนาและวัฒนธรรม โดยอิงจากเหตุการณ์ “เทโวโรหณะ” ซึ่งเป็นช่วงที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หลังจากเสด็จไปแสดงธรรมโปรดพุทธมารดา พุทธศาสนิกชนจึงพร้อมใจกันจัดเตรียมภัตตาหารและเครื่องไทยธรรมมาร่วมใส่บาตรพระภิกษุสงฆ์ โดยรูปแบบขบวนแถวของพระสงฆ์ที่เดินลงจากเนินเขาหรือสถานที่สูงนั้นมีนัยสื่อถึงการเสด็จลงสู่โลกมนุษย์ของพระพุทธองค์ อันเป็นการแสดงออกทางรูปธรรมที่ช่วยให้ผู้ร่วมพิธีเกิดจินตนาการและความซาบซึ้งในพุทธจริยวัตรอย่างลึกซึ้ง การปฏิบัติเช่นนี้มีได้มีคุณค่าเพียงในมิติของศาสนาเท่านั้น หากยังสะท้อนถึงรากเหง้าของวัฒนธรรมการให้ในสังคมไทยที่เน้นการเสียสละเพื่อส่วนรวม (ทานมัย) และการธำรงประเพณีท้องถิ่นที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างบุคคลในชุมชน นอกจากนี้ ยังเป็นโอกาสในการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนาให้กับคนรุ่นใหม่ในรูปแบบที่จับต้องได้ ทั้งในเชิงจิตวิญญาณและในเชิงวัฒนธรรมร่วมสมัย (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2548, : 145-148) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ผู้คนห่างเหินจากวัดวา การฟื้นฟูและดำรงไว้ซึ่งพิธีกรรมเช่นนี้จึงมีบทบาทสำคัญต่อการธำรงพระพุทธศาสนาให้อยู่ในวิถีชีวิตของชาวไทยต่อไป ในอีกมิติหนึ่ง การตักบาตรเทโวเป็นการแสดงออกถึงวัฒนธรรมการให้ (ทานวัฒนธรรม) ที่ฝังรากลึกในสังคมไทย ซึ่งถือว่าการให้ทานเป็นการฝึกฝนจิตใจให้ละความตระหนี่ และเป็นการสั่งสมบุญกุศลให้แก่ตนเอง นอกจากนี้ พิธีกรรมยังเอื้อให้เกิดการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน ทั้งในฐานะผู้ร่วมจัดงาน ผู้ร่วมพิธี และผู้รับรู้ร่วมกันในความหมายของประเพณี จึงส่งเสริมความสามัคคี ความร่วมมือ และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สืบทอดจากบรรพชน ทั้งนี้ ความต่อเนื่องของประเพณีตักบาตรเทโวในแต่ละพื้นที่ยังสะท้อนพลังของการธำรงวัฒนธรรมท้องถิ่นท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ (ประเสริฐ ณ นคร, 2553 : 83-86)

ความเชื่อที่แนบแน่นกับประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะคือ “อานิสงส์ของการตักบาตร” ซึ่งเป็นแกนสำคัญที่ขับเคลื่อนพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในมิติเชิงศรัทธา ผู้ร่วมพิธีมักมีความเชื่อว่าการทำบุญในวันนี้จะได้บุญกุศลอย่างสูง เพราะเป็นวันพิเศษที่พระพุทธองค์ทรงเปิดโอกาสให้ทั้งมนุษย์และเทวดาได้ร่วมกันสร้างกุศลธรรมโดยพร้อมเพรียง ซึ่งเป็นเหตุการณ์เดียวในพุทธประวัติที่ทั้งสองโลกมีโอกาสดำเนินถึงธรรมะพร้อมกัน ดังที่ปรากฏในคัมภีร์

อรรถกถาว่า การแสดงธรรมโปรดพุทธมารดานั้นมีเหล่าเทวดาจากหมื่นจักรวาลมาประชุมฟังธรรมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน (ขุ.อป. (ไทย 1/106/93) ด้วยเหตุนี้ ประเพณีตักบาตรเทโวจึงถูกยกย่องว่าเป็น “กาลอันประเสริฐแห่งการสั่งสมบุญ” หรือ “มงคลกาล” ที่ผู้มีศรัทธาควรเร่งกระทำความบุญกุศล ด้วยเชื่อว่าบุญที่ทำในวันนี้จะเกิดผลสูงกว่าการทำความบุญในวันอื่น ๆ ประเพณีดังกล่าวยังส่งเสริมการเรียนรู้เรื่อง “กาละเทศะ” ในการประกอบกรรมดี ซึ่งสอดคล้องกับหลักในพระพุทธศาสนาที่ว่า “กุศลกรรมย่อมสำเร็จได้ด้วยองค์ประกอบครบถ้วน ทั้งเจตนา วัตถุ และกาลอันควร” (ปฏิบัติอันนำไปสู่บุญมีหลายระดับ แต่กาลอันเหมาะสมย่อมส่งเสริมให้เกิดผลยิ่ง) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2566, : 104-105) ดังนั้น ประเพณีตักบาตรเทโวจึงมิใช่เพียงพิธีกรรมแห่งความเชื่อ หากแต่เป็น “โอกาสแห่งการพัฒนาจิตใจ” ให้ยิ่งในศรัทธา ลึกในปัญญา และหนักแน่นในการดำรงตนอยู่ในพระพุทธศาสนาอย่างมีความหมาย

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและพัฒนาการของประเพณีตักบาตรเทโวในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย โดยเน้นการวิเคราะห์เชิงพุทธประวัติ ซึ่งเป็นรากฐานทางศาสนาที่สำคัญ รวมถึงคติความเชื่อที่ส่งผลต่อการปฏิบัติพิธีกรรมดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ บทความยังให้ความสำคัญกับการศึกษาบทบาทของพิธีกรรมตักบาตรเทโวในการธำรงรักษาศรัทธาและวัฒนธรรมไทย ทั้งในระดับบุคคลที่สะท้อนความศรัทธาอย่างลึกซึ้งระดับชุมชนที่ประสานความร่วมมือและความสามัคคี และระดับสังคมโดยรวมที่สะท้อนถึงการสืบทอดประเพณีและค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ในแง่มุมของจิตวิญญาณและวัฒนธรรม ประเพณีนี้ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน สร้างความหมายให้แก่การดำรงอยู่ของศาสนาในชีวิตประจำวันของชาวไทยยุคใหม่ พร้อมทั้งเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมการเรียนรู้และถ่ายทอดความเชื่อให้แก่คนรุ่นหลังอย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเชิงลึกจึงมุ่งเน้นการทำความเข้าใจถึงคุณค่าทางจิตวิญญาณและบทบาทสำคัญของศาสนาในการสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมและจิตใจของสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่รวดเร็ว

พิธีกรรมและรูปแบบการปฏิบัติ

ประเพณีตักบาตรเทโวเป็นพิธีกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะและเอกลักษณ์โดดเด่น ทั้งในด้านเวลาที่จัดขึ้นตามปฏิทินจันทรคติไทย หลังวันออกพรรษา สถานที่ที่มักเป็นวัดบนภูมิประเทศสูง เช่น เขิงเขาหรือเนิน เพื่อจำลองเหตุการณ์เสด็จลงจากสวรรค์ของพระพุทธเจ้า ลำดับขั้นตอนพิธีกรรมที่มีความเป็นระบบชัดเจน การปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนแสดงให้เห็นถึง

ความศรัทธาอย่างลึกซึ้งและความละเอียดอ่อนทางจิตวิญญาณของผู้ร่วมพิธี นอกจากนี้ยังสะท้อนความร่วมมือร่วมใจของชุมชนในการจัดงานและสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีนี้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมท้องถิ่น การตักบาตรเทโวจึงมิใช่เพียงพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่แสดงออกของความเชื่อ ความผูกพันทางสังคม และการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างมีชีวิตชีวาและต่อเนื่องในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย ได้แก่

1) **วันและเวลา** ประเพณีตักบาตรเทโวจะจัดขึ้นในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี ซึ่งตรงกับวันถัดจากวันออกพรรษา (วันมหาปวารณา) โดยถือเป็นวันแห่งการรำลึกถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อโปรดพระพุทธมารดาและประทานธรรมแก่พุทธบริษัท ซึ่งบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จจากเทวโลกลงมายังโลกมนุษย์ ณ เมืองสังกัสสะ พร้อมหมู่เทวดาและพรหม” (ที.ปา. (ไทย) 11/338/373)

2) **สถานที่ประกอบพิธี** พิธีตักบาตรเทโวมักจัดขึ้น ณ วัดวาอารามทั่วประเทศ โดยเฉพาะวัดที่ตั้งอยู่บนภูเขาหรือมีลักษณะเชิงเขา ซึ่งเอื้อต่อการจำลองเหตุการณ์เสด็จลงจากสวรรค์ ในหลายพื้นที่จะมีการสร้าง “บันไดเทโว” ซึ่งเป็นเส้นทางที่พระสงฆ์เดินลงมาเพื่อให้ประชาชนได้ใส่บาตร โดยบางวัดอาจมีการอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญลงมาจากอุโบสถหรือยอดเขา เพื่อเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์และสร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้ร่วมพิธี (ไชยวัฒน์ คำชู, 2566 : 45-48)

3) **การจัด “บันไดเทโว”** บันไดเทโวถือเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญในพิธี เพราะเป็นการจำลองเส้นทางเสด็จลงจากเทวโลกของพระพุทธองค์ ซึ่งอาจเป็นบันไดถาวรหรือจัดสร้างขึ้นชั่วคราว โดยมีการประดับประดาอย่างงดงาม บางวัดจัดให้มีขบวนพระสงฆ์เดินลงมาจากยอดเขาหรือที่สูง พร้อมเครื่องเสียงขับสวดหรือดนตรีประกอบเพื่อเสริมบรรยากาศให้ขลังยิ่งขึ้น (ธีรพงษ์ สุทธินันท์, 2564, : 102-108).

4) **การเตรียมภัตตาหาร** ชาวบ้านจะเตรียมภัตตาหารอย่างพิถีพิถัน ทั้งข้าวสารอาหารคาวหวาน ผลไม้ และของแห้ง โดยเฉพาะ “ข้าวต้มลูกโยน” หรือ “ข้าวต้มมัด” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของประเพณีนี้ เชื่อกันว่าการถวายข้าวต้มมัดจะช่วยสะเดาะเคราะห์ และเสริมสิริมงคลให้แก่ตนเองและครอบครัว (ที.ปา. (ไทย) 23/43/52)

5) **การตักบาตร** ประชาชนจะมาตั้งแถวตามเส้นทางบันไดเทโวอย่างเป็นระเบียบ รอใส่บาตรพระสงฆ์ที่เดินลงมาเป็นแถว เรียงรายกันอย่างเนืองแน่น การใส่บาตรในวันนี้มักจัด

อย่างเอิกเกริก โดยเน้นการถวายของเป็นจำนวนมากกว่าปกติ ถือเป็นการบูชาพระพุทธเจ้า และแสดงเจตนารมณ์ในการทำบุญใหญ่

สรุปได้ว่า พิธีกรรมตักบาตรเทโวเป็นการแสดงออกถึงความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และความศรัทธาอย่างแนบแน่นของพุทธศาสนิกชน ชุมชนไทยได้ร่วมแรงร่วมใจกันในการจัดงานนี้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนถึงพลังศรัทธาและความสมัครสมานสามัคคี นอกจากนี้ยังเป็นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่มีคุณค่ายิ่ง พิธีกรรมจึงมิได้เป็นเพียงกิจกรรมทางศาสนา แต่ยังเป็นรากฐานของการธำรงรักษาสืบทอดลักษณะและความมั่นคงทางวัฒนธรรมของสังคมไทยอีกด้วย

การสืบสานความเชื่อ

ประเพณีตักบาตรเทโวถือเป็นพิธีกรรมที่มีมิติทางศาสนาและสังคมควบคู่กัน กล่าวคือ มิได้เป็นเพียงการแสดงออกถึงความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากยังเป็นกระบวนการที่ช่วยธำรงรักษาและถ่ายทอดระบบความเชื่อของชาวพุทธอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องบุญกุศล การเวียนว่ายตายเกิด และการมีส่วนร่วมของมนุษย์กับโลกทิพย์ ซึ่งสะท้อนผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธี เช่น การจำลองเหตุการณ์พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ การเดินแถวบิณฑบาตจากสถานที่สูง และการใส่บาตรของประชาชน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดพิธี ยังเป็นการส่งผ่านค่านิยมศีลธรรมและความดีงามให้แก่คนรุ่นใหม่ อันเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยอย่างยั่งยืน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2566 : 104-105) ได้แก่

1) **การตักบาตรเทโวในพระพุทธศาสนา** การจัดพิธีตักบาตรเทโวเป็นการจำลองเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ คือการเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ของพระพุทธเจ้า หลังจากที่พระองค์ได้เสด็จไปจำพรรษาบนสวรรค์เพื่อแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดา เมื่อครบกำหนดจึงเสด็จลงมายังโลกมนุษย์ ณ เมืองสังกัสสะนคร โดยมีเทพ พรหม และมนุษย์เฝ้ารับเสด็จ (ที.ปา. (ไทย) 11/48/63) พิธีกรรมนี้จึงเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ศาสนากับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน ตลอดจนส่งเสริมความตระหนักในพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณอย่างลึกซึ้ง

2) **ความเชื่อในกุศลผลบุญ** พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่เชื่อว่าการเข้าร่วมพิธีตักบาตรเทโวเป็นการปฏิบัติตามคติเรื่องการสั่งสมบุญกุศล ซึ่งจะส่งผลดีทั้งในภพนี้และภพหน้า (ที.ปา.

(ไทย) 23/80/104) ไม่ว่าจะเป็นการอำนวยความสะดวก ความสำเร็จ หรือการจัดเตรียมพิธีกรรม ความเชื่อนี้เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ส่งเสริมให้ผู้คนจำนวนมากเข้าร่วมพิธีอย่างพร้อมเพรียง ทั้งยังช่วยดำรงไว้ซึ่งวิถีการทำบุญตามแบบแผนของพุทธศาสนาในวิถีชีวิตประจำวัน

3) **ความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์** ของวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 หรือวันตักบาตรเทโว ถือเป็นวันสำคัญที่มีพลังแห่งบุญกุศลสูง ผู้คนเชื่อว่าการตักบาตรหรือประกอบกิจกรรมทางธรรมในวันนี้จะได้รับอานิสงส์แรงกล้า ผู้คนจึงนิยมออกมาทำบุญตักบาตรเป็นพิเศษในวันนี้ โดยมองว่าเป็นโอกาสแห่งการ “รวมศรัทธา” ของครอบครัวและชุมชนในการร่วมประกอบคุณงามความดี (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2560 : 897-898)

สรุปได้ว่า การสืบสานความเชื่อผ่านประเพณีตักบาตรเทโวจึงมิใช่เพียงการรักษา รูปแบบพิธีกรรม หากแต่เป็นการแสดงออกถึงจิตวิญญาณแห่งศรัทธาที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิตของชาวไทย ความเชื่อในบุญกุศล ความศักดิ์สิทธิ์ของเหตุการณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างโลกมนุษย์กับโลกทิพย์ ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความลึกซึ้งทางจิตใจที่หลอมรวมกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา พิธีกรรมนี้จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีชีวิต และส่งผ่านคุณค่าทางศาสนา และวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นอย่างไม่ขาดสาย

การสืบสานวัฒนธรรมและบทบาททางสังคม

ประเพณีตักบาตรเทโวเป็นพลังทางวัฒนธรรมที่ช่วยสืบทอดมรดกทางจิตวิญญาณ และภูมิปัญญาของชาวพุทธอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในแง่การจำลองเหตุการณ์ทางพุทธประวัติ การรักษารูปแบบพิธีกรรมดั้งเดิม และการส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน นอกจากนี้ ยังช่วยหล่อหลอมความสามัคคีและความเอื้อเฟื้อระหว่างสมาชิกในสังคม ผ่านการร่วมแรงร่วมใจในการจัดงานและต้อนรับผู้มาเยือน อีกทั้งยังเป็นสื่อกลางในการสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกของวัฒนธรรมไทยในระดับประเทศ และเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้เข้ามาสัมผัสวิถีชีวิตพุทธแบบไทยอย่างลึกซึ้ง ได้แก่

1) **การถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม** ประเพณีตักบาตรเทโวเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะในด้านพิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยมทางพุทธศาสนา เช่น ความเมตตา การให้ ความเคารพนอบน้อม และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น สังคหวัตถุ 4 ที่เน้น “ทาน” และ “ปิยวาจา” เป็นหลักในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น (ที.ปา. (ไทย) 23/268/295) พิธีกรรมนี้เปิดโอกาสให้เด็กและ

เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมผ่านการปฏิบัติจริง ทั้งการช่วยจัดเตรียมอาหาร การใส่บาตร และการร่วมงานกับผู้ใหญ่ในชุมชน ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงที่มีคุณค่า และช่วยสืบทอดประเพณีจากรุ่นสู่รุ่นอย่างมีชีวิตชีวา

2) การเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นชุมชน การเตรียมงานตักบาตรเทโวต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในชุมชน ทั้งในด้านการจัดสถานที่ การปรุงอาหาร การจัดขบวน หรือการประสานงานกับวัดและองค์กรท้องถิ่น พิธีนี้จึงเป็นเวทีที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและผู้มาเยือน ทั้งยังช่วยกระชับความสัมพันธ์ทางสังคม สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และก่อให้เกิดพลังแห่งความสามัคคีอย่างแท้จริง อันเป็นรูปธรรมของหลักพรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะ “เมตตา” และ “กรุณา” ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคม (พระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2562 : 846-850)

3) การธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทย ประเพณีตักบาตรเทโวสะท้อนถึงการผสมผสานอย่างกลมกลืนระหว่างคติความเชื่อในพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น “บันไดเทโว” ที่จำลองการเสด็จลงจากเทวโลกของพระพุทธองค์ และ “ข้าวต้มมัด” หรือ “ข้าวต้มลูกโยน” ที่มีความหมายเชิงวัฒนธรรมและความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ องค์ประกอบเหล่านี้ไม่เพียงแค่เสริมความงดงามของพิธี แต่ยังตอกย้ำอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยที่มีความลุ่มลึกและหลากหลาย

4) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย ประเพณีตักบาตรเทโวได้รับการส่งเสริมให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัดที่มีภูมิประเทศและการจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ วัดสังกัสรัตนคีรี จังหวัดอุทัยธานี วัดพิพัฒน์มงคล จังหวัดสุโขทัย และวัดเทวราชกุญชร กรุงเทพมหานคร สถานที่เหล่านี้กลายเป็นจุดหมายปลายทางที่ดึงดูดทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ให้ได้เข้ามาสัมผัสความงดงามของพิธีกรรม ศรัทธา และวัฒนธรรมไทยในรูปแบบที่สัมผัสได้จริง

สรุปได้ว่า ประเพณีตักบาตรเทโวจึงมิใช่เพียงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หากแต่เป็นพื้นที่ในการหล่อหลอมคุณค่าทางจิตใจ สังคม และวัฒนธรรมของคนไทยเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่น พิธีกรรมนี้ช่วยรักษาความเชื่อดั้งเดิมให้มีชีวิตในวิถีปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็เป็นเวทีรวมพลังความร่วมมือของชุมชนในการแสดงออกถึงความศรัทธา ความเคารพ และการมีส่วนร่วมในสังคม นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมการนำเสนอภาพลักษณ์ของสังคมไทยในฐานะประเทศที่มีวัฒนธรรมอันลึกซึ้งและเป็นเอกลักษณ์ สู่วะทีโลกอย่างสง่างามและน่าภาคภูมิใจ

แนวโน้มและความท้าทายในการสืบสาน

การสืบสานประเพณีตักบาตรเทโวในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ต้องเผชิญกับบริบทใหม่ทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แม้ว่าประเพณีนี้ยังคงได้รับความนิยมในหลายพื้นที่ แต่การดำรงไว้ซึ่งคุณค่าแท้ทางจิตวิญญาณท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และบริโภคนิยม ยังคงเป็นความท้าทายสำคัญที่ต้องพิจารณาในเชิงลึก โดยสามารถสรุปแนวโน้มและความท้าทายได้ ประกอบด้วย

1) การปรับตัวในบริบทสังคมสมัยใหม่ ในโลกปัจจุบันที่วิถีชีวิตเร่งรีบและเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากขึ้น พิธีกรรมตักบาตรเทโวจำเป็นต้องมีการปรับตัว เช่น การย่นย่อเวลาในการประกอบพิธีเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนเมือง การจัดเตรียมถุงบาตรล่วงหน้าเพื่ออำนวยความสะดวก หรือการประชาสัมพันธ์ผ่านโซเชียลมีเดียเพื่อเชิญชวนผู้คนให้เข้าร่วมกิจกรรม แม้การปรับตัวเหล่านี้จะช่วยเพิ่มการเข้าถึงและความร่วมสมัย แต่ก็ต้องคำนึงถึงความเสี่ยงระหว่าง “พิธีกรรมที่สะดวก” กับ “พิธีกรรมที่มีคุณค่า” อย่างรอบคอบ ทั้งนี้ควรยึดหลักความพอดีและไม่หลงไปตามกระแสที่อาจทำให้สาระสำคัญของพิธีเสื่อมลง ซึ่งสอดคล้องกับหลักมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและไม่สุดโต่งทั้งทางโลกและทางธรรม (ที.ปา. (ไทย) 14/52/83)

2) การคงไว้ซึ่งแก่นแท้ทางความเชื่อ หนึ่งในความท้าทายสำคัญ คือ การธำรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์และความหมายทางศาสนาไม่ให้ถูกลดทอนจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือกลายเป็นเพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิงหรือการท่องเที่ยว การตักบาตรเทโวควรถูกเน้นในฐานะพิธีกรรมแห่งศรัทธาที่เชื่อมโยงผู้คนกับพระพุทธศาสนา มากกว่าการเป็นเพียง “งานอีเวนต์” หรือ “เทศกาล” การตีความความหมายเชิงสัญลักษณ์และการสื่อสารให้สังคมเข้าใจจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ผู้ร่วมพิธีเข้าถึงจิตวิญญาณของประเพณีอย่างแท้จริง ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ศรัทธา เป็นทรัพย์อย่างยิ่งของคนทั้งหลาย” (สัทธา หิ อิตถียา สิริ, ศรัทธาเป็นศรีของหญิงทั้งหลาย) ซึ่งสามารถขยายความในบริบทร่วมสมัยว่า ศรัทธานั้นคือพลังทางจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงคนกับธรรม (ที.สี. (ไทย) 16/265/358)

3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ เยาวชนและคนรุ่นใหม่คือกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการสืบทอดประเพณี การออกแบบกิจกรรมที่มีความร่วมสมัย เข้าถึงง่าย และสอดคล้องกับความสนใจของคนรุ่นใหม่ เช่น การจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในโรงเรียน การนำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย หรือการให้เยาวชนมีบทบาทในการ

จัดงาน จะช่วยให้ประเพณีนี้ไม่กลายเป็นเรื่องของ “คนรุ่นเก่า” แต่กลายเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้และภาคภูมิใจของคนรุ่นใหม่ด้วย หลักการพัฒนาคนตามพุทธธรรม เช่น “อิทธิบาท 4” (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมบทบาทของเยาวชนให้มีส่วนร่วมในพิธีกรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน (พุทธทาสภิกขุ, 2552 : 10-12)

4) ความเสี่ยงจากการทำให้เป็นสินค้าเชิงวัฒนธรรม อีกหนึ่งความท้าทายคือการที่ประเพณีดังกล่าวอาจถูกแปรเปลี่ยนเป็นเพียงกิจกรรมเพื่อการค้า การค้าขายสินค้ามากเกินไปบริเวณงาน หรือการเน้นเพียงการดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยละเลยมิติทางจิตวิญญาณ อาจทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีลดลง การจัดงานจึงควรมีการออกแบบพื้นที่อย่างเหมาะสม แยกระหว่างพื้นที่ศาสนพิธีและพื้นที่จำหน่ายสินค้า พร้อมกับการสร้างความเข้าใจแก่ผู้ร่วมงาน ถึงเจตนารมณ์ดั้งเดิมของพิธีกรรมนี้ การดำรงไว้ซึ่งสัจจะและธรรม เป็นหัวใจของวัฒนธรรมไทย ที่เชื่อมโยงกับคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่อง “ธรรมวินัย” ซึ่งเป็นหลักประกันให้ศาสนาดำรงอยู่ได้ในทุกกาล (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2562 : 290-295)

สรุปได้ว่า แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของประเพณีดังกล่าวในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของชุมชนในการปรับประเพณีให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป เช่น การจัดงานในรูปแบบที่ทันสมัยหรือผสมผสานกับกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อาจทำให้แก่นแท้ของพิธีกรรมเลือนรางหากขาดการตระหนักรู้ การรักษาความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์แก่นสารทางศาสนา กับการปรับรูปแบบให้เข้ากับยุคสมัย จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการธำรงคุณค่าของประเพณีนี้ให้ยังคงมีชีวิตและความหมายในสังคมไทยร่วมสมัย

สรุป

ประเพณีดังกล่าวไม่ใช่เพียงพิธีกรรมทางศาสนาที่แสดงออกผ่านการตักบาตรในเช้าวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เท่านั้น หากแต่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ไทยอย่างลึกซึ้งในมิติเชิงสัญลักษณ์ พิธีกรรมนี้มีรากฐานจากความเชื่อเกี่ยวกับการเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ของพระพุทธเจ้าเพื่อโปรดเวไนยสัตว์ ซึ่งกลายเป็นต้นเค้าของความศรัทธาที่ถ่ายทอดผ่านกาลเวลาอย่างไม่ขาดสาย การจัดกิจกรรมตักบาตรเทโวจึงมิใช่เพียงการสั่งสมบุญ หากเป็นเครื่องมือในการส่งต่อค่านิยมทางศาสนาและวัฒนธรรมแก่เยาวชนและคนในชุมชน ขณะเดียวกันก็ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกัน อัน

นำไปสู่ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในท้องถิ่น ในยุคโลกาภิวัตน์ที่วัฒนธรรมพื้นบ้านเผชิญกับแรงกดดันจากกระแสบริโภคนิยม ประเพณีตักบาตรเทโวจึงกลายเป็นพื้นที่ต้านทานเชิงวัฒนธรรมที่ยังคงรักษาแก่นสารทางจิตวิญญาณไว้ได้อย่างเข้มแข็ง การดำรงอยู่ของประเพณีนี้จึงเป็นบทพิสูจน์ถึงความสามารถของสังคมไทยในการผสมผสานระหว่างการธำรงอัตลักษณ์กับการปรับตัวให้ทันสมัยอย่างสมดุล ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงพลังของศรัทธาและบทบาทของศาสนาในการเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในทุกยุคสมัย ในเชิงปฏิบัติ การสืบสานประเพณีตักบาตรเทโวสามารถดำเนินได้ผ่านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียน และองค์กรท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังคุณค่าทางศาสนาแก่เยาวชน สร้างกิจกรรมเชิงเรียนรู้ที่สะท้อนแก่นแท้ของพิธีกรรม เช่น การอบรมก่อนร่วมพิธี หรือการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติและความหมายของ “เทโวโรหนะ” การดำเนินการเช่นนี้จะช่วยให้ประเพณีมิได้เป็นเพียง “พิธีกรรม” หากแต่เป็น “กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม” ที่มีชีวิตและยั่งยืนในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2548). ศรัทธากับวัฒนธรรมไทย: ศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไชยวัฒน์ คำชู. (2566). ประเพณีตักบาตรเทโว: พุทธศิลป์ในพิธีกรรมท้องถิ่น. วารสารวิชาการศิลปศาสตร์, 13(3), 45–58.
- ธีรพงษ์ สุทธินันท์. (2564). พิธีกรรมพุทธศาสนาในวิถีชีวิตไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2553). วัฒนธรรมและจิตวิญญาณไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2553). แนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาล. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2552). อิทธิบาท 4 เครื่องมือสร้างความสำเร็จ. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2560). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2566). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.